

Social Cohesion and Development

Vol 4, No 2 (2009)

The gender dimension of public policies

Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη
Εξαμηνιαίο Επιστημονικό Επιθεώρημα, Φθινόπωρο 2009, τόμος 4ος, τεύχος 2

Social Cohesion and Development
Biannual Scientific Review, Autumn 2009, volume 4, issue 2

ΘΕΜΑ Έμφυλες διαστάσεις των δημόσιων πολιτικών
FOCUS *The gender dimension of public policies*

ΑΡΘΡΑ
Articles

Μαρία Λιαπί and Anna Vougioukas,
Policy gaps in integration and reskilling strategies of migrant women
Theodoros Alexandridis,
Research note on the education and health situation of Roma women in Greece
Φωτεινή Μηλιώνη,
Έμφυλες διαστάσεις της αντιμεταναστευτικής πολιτικής
Niki Kalavrezou,
Gender and access to healthcare in Greece

ΣΧΟΛΙΟ
Comment

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΕΣ
Book Reviews

Μαρία Στρατηγίδα (επιμ.), Πολιτικές ιατρικής των φύλων. Ευρωπαϊκές κατευθύνσεις και εθνικές πρακτικές, (Κ. Κοσιμάτη), Ηρά Έμκε Παυλοπούλου, Η μεταναστευτική πρόκληση, Κατερίνα Βασιλικού, Γυναίκες μεταναστευτική και ανθρωπότητα δικαιώματα: Μια θεωρητική έρευνα για τις οικιακές βοηθούς από τα Βαλκάνια και την Ανατολική Ευρώπη, (Β. Λώλης - Ν. Σουπολυδάς), Καίτη Παπαρήγα-Κωσταβάρα, Βιασμός. Το έγκλημα, η δίκη, ο νόμος και οι κοινωνικές αντιλήψεις, (Ν. Καλτσόγια-Τουρναβίτη), Βασιλική Καντζάρο, Εκπαίδευση και κοινωνία: Κριτική διερεύνηση των κοινωνικών λειτουργιών της εκπαίδευσης (Ε. Πρόκου).

Καίτη Παπαρήγα-Κωσταβάρα, Βιασμός. Το έγκλημα, η δίκη, ο νόμος και οι κοινωνικές αντιλήψεις, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα 2007

Νίκη Καλτσόγια-Τουρναβίτη

doi: [10.12681/scad.9548](https://doi.org/10.12681/scad.9548)

Copyright © 2016, Νίκη Καλτσόγια-Τουρναβίτη

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Καλτσόγια-Τουρναβίτη Ν. (2016). Καίτη Παπαρήγα-Κωσταβάρα, Βιασμός. Το έγκλημα, η δίκη, ο νόμος και οι κοινωνικές αντιλήψεις, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα 2007. *Social Cohesion and Development*, 4(2), 229–231. <https://doi.org/10.12681/scad.9548>

Καίτη Παπαρήγα-Κωσταβάρα, *Βιασμός. Το έγκλημα, η δίκη, ο νόμος και οι κοινωνικές αντιλήψεις* Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα 2007

Η Καίτη Κωσταβάρα, διακεκριμένη νομικός και με ειδικές σπουδές σε γυναικεία θέματα είναι η στρατευμένη από ετών στον αγώνα για την απελευθέρωση της γυναίκας από κάθε μορφή ανισότητας. Είναι από τα ιδρυτικά μέλη και Πρόεδρος για πολλά χρόνια της *Κίνησης Δημοκρατικών Γυναικών*, ανένταχτης πολιτικά γυναικείας οργάνωσης, που ιδρύθηκε το 1976 και πρόσφερε πάρα πολλά στον αγώνα για την κατάκτηση των δικαιωμάτων των Ελληνίδων. Υπήρξε επίσης για χρόνια πρόεδρος του ελληνικού τμήματος του Ευρωπαϊκού Λόμπυ Γυναικών. Ιδιαίτερα η βία κατά των γυναικών, σε όλες τις μορφές της, είναι το θεμελιώδες πρόβλημα που διαχέεται σε όλη την επαγγελματική της καριέρα, ως δικηγόρου, συγγραφέως, εμπειρογνώμονος και εισηγήτριας προγραμμάτων καταπολέμησης της βίας. Είναι συντάκτρια και επιμελήτρια του προγράμματος επιμόρφωσης δικαστών, εισαγγελέων, δικηγόρων του Δημοσίου, Αστυνομικών, Κοινωνικών λειτουργών ψυχολόγων και άλλων, από την Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης. Για όλα αυτά αναγνωρίζεται ως κορυφαία μορφή του φεμινιστικού κινήματος και όχι μόνο στην Ελλάδα. Η δυναμική αυτή δράση της και το πλούσιο συγγραφικό της έργο βαίνουν παράλληλα. Η μια τροφοδοτεί την άλλη.

Το υπό κρίση βιβλίο είναι καρπός αυτής της αλληλοτροφοδοτούμενης δράσης της ως μαχόμενης δικηγόρου, συγγραφέως και φεμινίστριας. Με το βιβλίο της αυτό διερευνά το φαινόμενο του βιασμού από τη σκοπιά της κοινωνιολογικής φεμινιστικής θεωρίας, η οποία στην ουσία της είναι η θεώρηση του δικαίου και των κοινωνικών συνθηκών, υπό το ουσιαστικότερο πρίσμα του ανθρωπιστικού δικαίου. Το κύριο μέρος του βιβλίου της αφορά τη μελέτη και αξιολόγηση τεσσάρων αντιπροσωπευτικών περιπτώσεων βιασμών, οι οποίες εκδικάστηκαν από τα ελληνικά μικτά Ορκωτά Δικαστήρια, από το πρώτο στάδιο της καταγγελίας του βιασμού, μέχρι το τέλος των δικών, τις οποίες παρακολούθησε ως μέλος ομάδας γυναικών, νομικών ψυχολόγων κ.ά. Οι περιγραφές της είναι συγκλονιστικές. Όλοι οι παράγοντες στις δίκες αυτές: θύματα, κατηγορούμενοι, δικωκτικές και ανακριτικές αρχές, δικαστές, ένορκοι, υπεράσπιση, κοινωνικό περιβάλλον, κάλυψη των δικών από τον τύπο, εξετάζονται, αναλύονται και σχολιάζονται ξεχωριστά.

Μετά την ολοκλήρωση αυτής της βασικής αναλυτικής διαδικασίας, ανασυνθέτει το όλο θέμα για να βγάλει τα πορίσματα, τα οποία δίνουν μια συνολική εικόνα του εγκλήματος του βιασμού, όπως εμφανίζεται στο ευρύτερο κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο της χώρας. Μια βασική διαπίστωση είναι ότι όλες οι γυναίκες, ανεξάρτητα ηλικίας κινδυνεύουν να πέσουν θύματα βιασμού, δεν καταγγέλλουν όμως το βιασμό τους. Ανασταλτικός παράγοντας για την μη καταγγελία του βιασμού αποτελεί βασικά η συμπεριφορά των αρμόδιων αστυνομικών αρχών αλλά και των δικαστικών προς τα θύματα και το γεγονός ότι στη δίκη του βιασμού το βάρος της απόδειξης βαρύνει διπλά το θύμα, διότι οφείλει να αποδείξει όχι μόνον ότι ο βιαστής της είναι ένοχος, αλλά και ότι η ίδια ήταν αθώα. Ανασταλτικός επίσης παράγοντας είναι και η στάση της ίδιας της οικογένειας του θύματος, η οποία θεωρεί το βιασμό ως δική της ηθική προσβολή.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το πορτραίτο του βιαστή: Συχνά έχει την εικόνα του καλού πολίτη και οικογενειάρχη, εκδηλώνει όμως τη θέληση για κυριαρχία και έχει κοινωνικοποιηθεί με τις αξίες της πατριαρχικής κοινωνίας και των μύθων του ανδρισμού. Ο βιαστής δεν είναι μια απειροελάχιστη μειονότητα που οι ψυχολόγοι ονομάζουν ψυχωτικό, αγνώντας την ύπαρξη του υγιή βιαστή.

Οι συνέπειες του βιασμού για τα θύματα, τόσο οι σωματικές, αλλά εντελώς ιδιαίτερα οι *ψυχολογικές*, είναι τραγικές: «Σ' όλες τις περιπτώσεις, γράφει η Καίτη Κωσταβάρα, τα θύματα μετά το βι-

ασμό τους έδιναν την εντύπωση της ολοκληρωτικής καταστροφής. Το θύμα βυθίζεται σε απελπισία, σε πλήρη απόγνωση και ανοίγει η πόρτα για την ολοκληρωτική ψυχολογική του αποσύνθεση.»

Ο βιασμός καταστρέφει την προσωπικότητα του θύματος, το οποίο νοιώθει ντροπή και φόβο. Ο φόβος ήταν παρών σε όλες τις δίκες του βιασμού. Και ήταν τόσο έντονος, που όπως γράφει: «Ακόμα κι' εγώ όταν άκουγα τα θύματα του βιασμού να καταθέτουν τον ένοιωθα.» Καταγράφει όμως και τις κοινωνικές συνέπειες: Απώλεια εμπιστοσύνης στους ανθρώπους και ιδιαίτερα στους άνδρες, αλλά και αποφυγή των ανδρών απ' αυτήν. Δυσκολία εξεύρεσης εργασίας. Από την ανάλυση όλων των φάσεων του κολασμού του εγκλήματος του βιασμού διαπιστώνεται το παράδοξο: Το θύμα μεταβάλλεται σε κατηγορούμενη και φορτώνεται ένα έγκλημα που διέπραξαν άλλοι σε βάρος του, για όλη την υπόλοιπη ζωή του.

Ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζουν οι επισημάνσεις της για τη συμπεριφορά των παραγόντων της δίκης. Ιδιαίτερα επισημαίνει τον επηρεασμό των δικαστών από τις κοινωνικές αντιλήψεις. Ιδιαίτερα επικριτική είναι για τη στάση της υπεράσπισης του βιαστή, και των σκληρών ερωτήσεών τους προς το θύμα. Χρησιμοποιούν κάθε επικείμενο, θεμιτό ή αθέμιτο για την απαλλαγή της κατηγορίας του βιασμού. Ο τύπος επίσης καλλιεργεί αισθήματα συμπάθειας και επιεικειας προς τους βιαστές και αντίστοιχα καχυποψίας προς τα θύματα. Αλλά και το κοινό που παρακολουθεί τη δίκη εκφράζει συναισθήματα υπέρ του δράστη και εναντίον του θύματος! Στο όλο αυτό αρνητικό για το θύμα κλίμα πολύ θετική είναι η παρουσία εκπροσώπων του φεμινιστικού κινήματος ως πολιτικής αγωγής.

Το βιβλίο της Καίτης Κωσταβάρα αποτελεί μια σημαντική συμβολή στη φεμινιστική θεωρία για τη θέση της γυναίκας, γιατί σ' αυτό τονίζονται ιδιαίτερα εκείνες οι αξίες του πολιτισμού μας, οι οποίες διαιωνίζουν την επιθετική κυριαρχία του άνδρα πάνω στη γυναίκα, έκφραση των οποίων είναι και ο βιασμός, ο οποίος αποτελεί την πλέον ακραία και αποτρόπαιη μορφή βίας κατά των γυναικών. «Ο βιασμός, γράφει, είναι έκφραση της ολοκληρωτικής-φυσικής και ηθικής βίας». Αναφέρεται αναλυτικά στις αιτίες που οδηγούν τον άνδρα στο βιασμό, χωρίς να περιλαμβάνει σ' αυτές τη συζυγική βία, τη σεξουαλική παρενόχληση, τον αιμομικτικό βιασμό, τον ομαδικό βιασμό, η το βιασμό σε περίοδο πολέμου, τη σοβαρότητα των οποίων όμως ιδιαίτερα τονίζει. Μέσα από τη διεξοδική ανάλυση των συντελεστών των τεσσάρων αυτών δικών καταρρίπτει τους μύθους, οι οποίοι εκφράζουν τις αξίες και τους θεσμούς του πολιτισμού μας οι οποίοι βρίσκονται στην υπηρεσία της συντήρησης και αναπαραγωγής της κοινωνικής ιδεολογίας που στηρίζει και την ιδεολογία του βιασμού. Αξίες όμως τις οποίες έχει εσωτερικοποιήσει η γυναίκα, μέσα από τους παράγοντες κοινωνικοποίησής της: οικογένεια, σχολείο αλλά και άλλους. Καταρρίπτει το *μύθο του ανδρισμού*, στον οποία περιλαμβάνεται και η ανδρική βία: το *μύθο της θηλυκότητας*, που χρησιμεύει για να δικαιολογήσει και να διαιωνίσει το κοινωνικό και ψυχολογικό καθεστώς της υποδεέστερης θέσης της γυναίκας: το *μύθο της σεξουαλικότητας*, η οποία έχει διαμορφώσει ένα κώδικα διπλής ηθικής, επιτρέποντας στους άνδρες ό,τι απαγορεύει στις γυναίκες.

Η ανάλυση συμπληρώνεται με ουσιαστικές προτάσεις για τον κολασμό του εγκλήματος τους βιασμού. Προτάσεις για καλύτερη υποστήριξη των θυμάτων από το φεμινιστικό κίνημα, αλλά και προτάσεις νομοθετικών αλλαγών. Τονίζει ότι ο βιασμός είναι έγκλημα πολιτιστικό και λιγότερο σεξουαλικό, στο οποίο η κοινωνία οφείλει να βάλει τέλος, προωθώντας την ισότητα των φύλων. Αιτίες του βιασμού θεωρεί ότι είναι το γεγονός ότι οι σχέσεις γυναικών και ανδρών στηρίζονται στους στερεότυπους ρόλους των δύο φύλων. Ο βιασμός, ως ακραίο φαινόμενο βίας και των σημερινών ελεύθερων και ανεπτυγμένων κοινωνιών, παρά τις αναμφισβήτητες μεγάλες κατακτήσεις απελευθέρωσης των γυναικών, καλλιεργεί και συντηρεί ένα διάχυτο φόβο στις γυναίκες με σοβαρότατες ανασταλτικές συνέπειες για την πλήρη και ισότιμη με τον άνδρα ένταξή τους στις κοινωνίες, αλλά και για τις ίδιες τις δημοκρατικές κοινωνίες. Τονίζει επίσης την ανάγκη ειδικής εκπαίδευσης των ενόρκων στις δίκες βιασμών.

Ο τρόπος γραφής του βιβλίου της επιτυγχάνει το σκοπό της να συνεγείρει, να προβληματίσει, να αφυπνίσει, αναδεικνύοντας τους κινδύνους οι οποίοι και σήμερα υπονομεύουν τον αγώνα της γυναίκας για ισότητα με τον άνδρα ένταξη στην κοινωνία και απόλαυση των δικαιωμάτων τους, παρά τις αναμφισβήτητες προόδους στο θέμα της ισότητας των φύλων. Δικαιολογημένα θεωρώ ότι καταλήγει στο συμπέρασμα ότι «όσο θα υπάρχει ο φόβος του βιασμού δεν είναι δυνατόν να προσδοκούμε ότι μπορεί να διαμορφωθεί *Κοινωνία Δικαίου*».

Νίκη Καλτσόγια-Τουρναβίτη
Πάντειο Πανεπιστήμιο

Καντζάρα Βασιλική, *Εκπαίδευση και κοινωνία: Κριτική διερεύνηση των κοινωνικών λειτουργιών της εκπαίδευσης*

Εκδόσεις Πολύτροπον, Αθήνα 2008

Το βιβλίο ξεκινά με μια ενδιαφέρουσα εισαγωγή, στην οποία η συγγραφέας, μέσα από μια ιστορική αναδρομή στην εξέλιξη του εκπαιδευτικού θεσμού σε διαφορετικά κοινωνικά συγκείμενα, επισμαίνει τη στενή σύνδεση της θεσμοποιημένης εκπαίδευσης με την κοινωνία και τους θεσμούς της.

Καθώς η σχέση εκπαίδευσης και κοινωνίας γίνεται αντικείμενο ανάλυσης από τους θεμελιωτές της επιστήμης της κοινωνιολογίας, κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα (βλ. το έργο του Durkheim), η συγγραφέας διερευνά στη συνέχεια την εξέλιξη του επιστημονικού πεδίου της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης, υποστηρίζοντας ότι η διαδρομή που διανύθηκε έως την καθιέρωση της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης, περνά μέσα από την κλασική κοινωνιολογία. Η κοινωνιολογία της εκπαίδευσης κάνει, αρχικά, την εμφάνισή της ως εκπαιδευτική κοινωνιολογία, η οποία είχε ως κύριο σκοπό τη μελέτη εκπαιδευτικών προβλημάτων, συμβάλλοντας επιστημονικά στην καλύτερη προσαρμογή των μαθητών/μαθητριών στην κοινωνία των ενηλίκων και στη διατήρηση της καθεστρωτικής τάξης πραγμάτων. Ωστόσο, η κοινωνιολογία της εκπαίδευσης, όπως έκανε την εμφάνισή της από τις δεκαετίες '50 - '60 μέχρι τις μέρες μας, διακρίνεται από την αποστασιοποιημένη και κριτική στάση της απέναντι στον εκπαιδευτικό θεσμό, εστιάζοντας στη διερεύνηση της πολύπλοκης σχέσης του με την κοινωνία. Ο κλάδος δεν ασχολείται, ωστόσο, μόνο σε επίπεδο θεωρητικό και αφαιρετικό με την εκπαίδευση, αλλά διερευνά τα ζητήματα της εκπαίδευσης επιχειρώντας να τα συνδέσει με την κοινωνία και την οργάνωσή της. Η κοινωνιολογία της εκπαίδευσης διακρίνεται όμως από την παιδαγωγική, καθώς η δεύτερη διερευνά ζητήματα όπως η επίδραση στην επίδοση της εφαρμογής μιας διδασκαλίας, ενώ η πρώτη διερευνά ζητήματα όπως η επίδραση της κοινωνικής προέλευσης των εκπαιδευτικών στη σχολική επίδοση των μαθητών/μαθητριών. Ως κυριότερα πεδία μελέτης της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης καταγράφονται: α) η σχέση του εκπαιδευτικού συστήματος με άλλους θεσμούς της κοινωνίας, β) οι κοινωνικές σχέσεις στα πλαίσια του σχολείου, γ) η σχέση ανάμεσα στο σχολείο και την κοινότητα, και δ) η επίδραση του σχολείου στη συμπεριφορά και την προσωπικότητα των εκπαιδευτικών και των μαθητών/μαθητριών. Οι σύγχρονες ερευνητικές τάσεις επικεντρώνονται σε θεματικές περιοχές όπως είναι το αναλυτικό πρόγραμμα, οι ανισότητες και η εκπαίδευση, η σχέση εκπαίδευσης και οικονομικής ανάπτυξης, η πολυπολιτισμικότητα, η σχολική επίδοση, το φύλο και η εκπαίδευση. Η συγγραφέας αποσαφηνίζει, επίσης, τους όρους *εκπαίδευση* και *λειτουργία*, διευκρινίζοντας